

ропадський шукав російські монархічні кола. Різниця була чисто соціальна. З точки зору національно-державних інтересів України П. Скоропадський стояв на тому ж рівні, що й М. Грушевський: тобто «нижче ватерлінії» українського самостійництва.

На момент спалаху в Україні національно-визвольної революції 1917–1920 рр. українські соціалісти, так само як і західноєвропейські, вірили, що соціалізм привнесе демократію у сферу економіки. Встановивши громадянські свободи на зразок буржуазних демократій, українські соціалісти за підтримки «працюючої» більшості хотіли забезпечити решту бідних і знедолених матеріальними благами шляхом суспільної власності на засоби виробництва. Соціалісти висловлювались за рішучу боротьбу з експлуататорами, вважали цілком реальною протидію з їхнього боку у формі так званої «класової боротьби», проте вірили, що серйозних соціальних конфліктів можна уникнути. Біда і трагедія українських соціалістів містились у них же самих. Чи не всі спроби розпочати державотворчі процеси в Україні як за часів Центральної Ради, так і Директорії були з самого початку приречені на провал. Ці спроби розбивались об ідеологічну скелю розуміння ними соціалізму не як побудови держави, а як створення соціалістичного суспільства за допомогою держави, навіть на шкоду державотворенню. Держава слугувала лише засобом руйнування старих соціально-політичних та економічних порядків. На відміну від своїх попередників з Центральної Ради, ватажки Директорії вже усвідомлювали необхідність будування власної незалежної УНР, однак це усвідомлення мало примарні шанси на успішне здійснення через низку обставин, і не в останню чергу – через вищезгадані.

А. М. Ячний, кандидат соціологічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

МАНПУЛЯТИВНЕ СПРЯМУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ МЕНТАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасне українське суспільство переживає складні часи радикальних змін щодо розбудови системи соціальних відносин на новому якісному рівні. Результативність таких змін залежить від об'єднання зусиль суб'єктів соціальної взаємодії. Суспільство крокує шляхом формування системи ціннісних національних ознак. На цій підставі виникає гостра необхідність, передусім

наукового, визначення критеріїв соціальної консолідації в сучасній Україні. Одним із напрямів такої консолідації проголошуються ознаки національної ідентичності, концентрується увага на духовних підвалинах українського суспільства, виявлення його ментальності.

За оцінкою певних авторів, загальноукраїнського менталітету як сталого явища в сучасній соціальній реальності ще не існує [1, с. 47–48; 2, с. 120–121]. Але «гарячі голови» закликають до згуртування українців на ґрунті загальних рис менталітету українського народу. При цьому, зневажаючи наявні розбіжності регіональної ментальності, що обумовлені об'єктивними історичними та соціально-політичними умовами існування українців. Саме тому, на шляху консолідації виникають суттєві суперечності, ігнорування яких веде до виникнення певних проблем у соціально-політичній діяльності.

Наявність у науковій літературі розбіжностей визначення ментальності залежить від позицій дослідника. Так, визначення національного менталітету передбачає виокремлення українського, російського, грузинського тощо менталітету. Регіонального – скандинавського, латиноамериканського, західноукраїнського, східноукраїнського і т. ін. У випадку коли дослідники визначають ознаки менталітету групи, класу – виокремлюється інтелігентський, маргінальний, буржуазний, пролетарський [3, с. 174–175]. Певні автори зосереджують свою увагу на вивченні національних особливостей народів [4–7].

Різноманіття підходів та відповідних визначень явища ментальності, на нашу думку, поєднуються у певних деталях. А саме: 1) ментальність – узагальнене уявлення щодо певних елементів соціальної реальності [8, с. 31]; 2) система образів і уявлень, що пов'язана з матеріальним життям суспільства; 3) ментальність обумовлюється соціальним середовищем [9, с. 112]; 4) ментальність визначає думки і поведінку, ціннісні орієнтації індивідів [10, с. 67]; 5) менталітет – це сукупність настанов, яка не завжди і не повністю усвідомлюється людиною [11, с. 38].

Як складне системне соціокультурне явище, менталітет містить сукупність різноманітних компонентів. У найширшому розумінні до структури менталітету, як складного соціокультурного феномену, відносять ідентичність, соціальні уявлення про минуле й майбутнє певної спільноти, а також цінності, звички, традиції, професійну діяльність тощо. Особливості менталітету можливо емпірично зафіксувати через визначення: ставлення індивіда до культури народу, звичаїв, традицій; знання і уявлення про своє природне і соціальне оточення; систему засобів оцінювання явищ і процесів, що відбуваються.

Науковці стверджують, що формування менталітету відбувається завдяки механізмам інтеріоризації (засвоєння) колективних норм і цінностей, під час

формування соціально-психологічних феноменів: ідентичність, стереотипи, традиції, ставлення до навколишнього світу. Виникає уявлення, що формування менталітету відбувається «еволюційно», тобто у процесі соціалізації в умовах певної спільноти. Але в умовах сучасного українського суспільства можна спостерігати наявність цілеспрямованого впливу на процес формування «нової», «сучасної» ментальності населення. Залишаючи поза увагою оцінюючі судження та дотримуючись принципів політично-нейтрального наукового аналізу, необхідно зауважити, що під гаслами «декомунізації» впроваджуються радикальні інтервенції суб'єктів політичної діяльності в уявлення населення, що передбачає трансформації його ментальності. У 2016 р. назви міст та вулиць повернуті до історичних назв задля створення культурної української ідентичності. На жаль, суб'єкти реформ здійснюють маніпуляції під певним ідеологічним кутом, що обумовило появу вулиць з іменами політичних постатей, що суперечливо сприймаються у суспільстві представниками різних регіонів. Активно формуються уявлення крізь певний тезаурус, що створює і висвітлює ганебне ставлення до явищ, які мають радянський відбиток. Так, створені штампи: «в радянські часи все українське нищилося», «українці були у пригнобленому стані» тощо. Офіційні свята, що святкувалися на державному рівні, або відміняються (Перше травня – «День солідарності трудящих»), або набувають новий зміст (Дев'яте травня – «День Перемоги у Великій Вітчизняній війні» на «День примирення та скорботи»). Лунають заклики щодо відміни свята 8-го березня. Впроваджуються «нові» привітання: «Слава Україні!», «Героям слава!», що світлі за формою, але за історичним змістом мають сумнівне минуле. Подібні заходи мають за мету створення феномену певної звички, як у старшого покоління, так і у молоді. Сьогодні можна спостерігати, що у свідомості українців вже сформувався «європейський стиль», як ознака якості товарів та життя. Широко вживаються поняття «європейський одяг», «євроремонт», «євротехніка», «єврозабори». Наявні зміни виявляються у тому, що показником «європейськості» закладів та установ (наприклад, магазинів, кафе тощо) виступає його назва англійською мовою. Так, на проспекті Д. Яворницького, центральній вулиці м. Дніпра, назви закладів українською поступаються назвам англійською майже вдвічі. Сучасна українська мова засмічується іноземними словами («флешмоб», «фреш», «дайджест», «трафік» тощо) Прояви української самобутності набувають ознаки атракціону, акції. Так, «День вишиванки», «День сала» і подібні заходи покликані нагадати, що ми все ж таки українці. Спостерігається розчинення української ментальності й створення «нової сучасної» національної ментальності, при цьому викликає певний сумнів чи дійсно вона національна?

Таким чином, у сучасному українському суспільстві спостерігається цілеспрямований вплив суб'єктів соціального управління на формування менталітету населення, що часто-густо не пов'язаний з культурною традицією українського народу. Подібний вплив має всі ознаки маніпуляції, оскільки мета впливу відома і зрозуміла лише суб'єктам маніпуляції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букреєва І. Регіональні чинники менталітету в контексті системної трансформації українського суспільства (на прикладі Мелітополя) / І. Букреєва // Соціолог. студії. – 2015. – № 1(6). – С. 45–51.
2. Требін М. П. «Гібридна» війна як нова українська реальність / М. П. Требін // Укр. соціум. – 2014. – № 3(50). – С. 113–127.
3. Политология : энцикл. словарь / общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. – М. : Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. – 431 с.
4. Гетало Т. Є. Онтологія ментальності: філософсько-культурологічний аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Тетяна Євгенівна Гетало ; Харк. держ. економ. ун-т. – Х., 1999. – 159 с.
5. Додонов Р. А. Теория ментальности: учение о детерминантах мыслительных автоматизмов / Р. А. Додонов. – Запорожье : р/а «Тандем-У», 1999. – 264 с.
6. Попов М. В. Співвідношення духовності, менталітету та світогляду / М. В. Попов // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості : тези доповідей та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Ч. І. – Розд. І. – К. ; Луцьк, 1994. – С. 139.
7. Фурман А. В. Психокультура української ментальності / А. В. Фурман. – 3-те наук. вид. – Тернопіль : НДІ МЕВО, 2014. – 168 с.
8. Лісеєнко О. В. Менталітет: сутність та особливості регіональних проявів : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.06 / Олена Василівна Лісеєнко ; Харк. держ. ун-т. – Х., 1998. – 17 с.
9. Маленко А. Є. До питання про ментальність як предмет психологічних досліджень / А. Є. Маленко // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості : тези доповідей та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Ч. І. Розд. І. – К. ; Луцьк, 1994. – С. 111–114.
10. Чепань М.-Л. А. Ментальна психологія: шляхи осягнення вершинних сутностей / М.-Л. А. Чепань // Особистість і народ: погляд історичної психології : тези доповідей і повідомлень Всеукр. наук. конф., (25–27 трав. 1994 р.). – К., 1994. – С. 65–72.
11. Побочий І. А. Менталітет українського суспільства: витоки та сучасний стан / І. А. Побочий // Вісник СевДТУ. Вип. 91: Політологія : зб. наук. пр. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2008. – С. 37–41.